

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

SHARQ MASH'ALI

Jurnal veb-sayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/ot>

SHARQ MASH'ALI

TURKIY DAVLATLAR TASHKILOTINING PAYDO BO'LISHI VA ISTIQBOLLARI

*Javlon Abdullayev**Mustaqil tadqiqotchi**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Turkiy davlatlar, mintaqaviy hamkorlik, tarixiy vujudga kelish, iqtisodiy integratsiya, madaniy dinamika, geosiyosiy ahamiyat, barqaror hamkorlik, siyosiy hamkorlik.

Annotatsiya: Turkiy Davlatlar Tashkilotining tashkil etilishi turkiy dunyo geosiyosiy landshaftidagi muhim o'zgarishlardan dalolat beradi. Ushbu maqola Turkiy Davlatlar Tashkilotining tarixiy asoslari, ta'sis tamoyillari va potensial istiqbollari haqida umumiy ma'lumot berishga qaratilgan. Turkiy Davlatlar Tashkiloti rasmiy ravishda 2009-yilda Ozarbayjon, Qozog'iston, Qirg'iziston va Turkiya tomonidan Naxchivan bitimi imzolanishi bilan tashkil etilgan bo'lib, keyinchalik unga a'zo davlatlar o'rtasida siyosiy, iqtisodiy va madaniy hamkorlikni rivojlantirish maqsadida O'zbekiston ham qo'shilgan. Tashkilot turkiy tilli davlatlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashga, mintaqaviy va global miqyosda ularning umumiy manfaatlarini ilgari surishga intiladi. Ushbu maqolada Turkiy Davlatlar Tashkiloti oldida turgan potensial imtiyozlar va muammolar, jumladan, uning iqtisodiy integratsiyani rag'batlantirish, energetika sohasidagi hamkorlikni kengaytirish va madaniy va ma'rifiy almashinuvlarni rivojlantirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, u Turkiy Davlatlar Tashkilotining mintaqaviy barqarorlik va xavfsizlikka potensial ta'sirini, xususan, Yevroosiyo mintaqasida so'nggi geosiyosiy o'zgarishlarni hisobga olgan holda o'rganadi. Turkiy Davlatlar Tashkilotining shakllanishi Turkiy kengash va Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashi kabi mavjud mintaqaviy tuzilmalar va sherikliklarga ham ta'sir ko'rsatadi. Oldinda turgan imkoniyatlar va to'siqlarga e'tibor qaratgan holda, ushbu tahlil Turkiy Davlatlar Tashkilotining rivojlanayotgan dinamikasi va turkiy davlatlarning kelajagini shakllantirish salohiyati haqida tushuncha beradi. Tarixiy kontekstni, joriy tashabbuslarni va kelajak istiqbollarini har tomonlama ko'rib chiqish orqali ushbu maqola Turkiy

Davlatlar Tashkiloti va uning mintaqaviy hamkorlik va rivojlanish uchun oqibatlarini chuqurroq tushunishga hissa qo'shishga qaratilgan.

THE EMERGENCE AND PROSPECTS OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Javlon Abdullaev

Independent Researcher

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Turkic States, regional cooperation, historical emergence, economic integration, cultural dynamics, geopolitical significance, sustainable collaboration, political cooperation.

Abstract: The establishment of the Organization of Turkic States marks a significant development in the geopolitical landscape of the Turkic world. This article aims to provide an overview of the historical background, founding principles, and potential prospects of the Organization of Turkic States. The Organization of Turkic States was officially established in 2009 with the signing of the Nakhchivan Agreement by Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Turkey, and later joined by Uzbekistan to promote political, economic, and cultural cooperation among its member states. The organization seeks to strengthen ties among Turkic-speaking countries and promote their common interests on the regional and global stage. This article will examine the potential benefits and challenges facing the Organization of Turkic States, including its role in promoting economic integration, enhancing energy cooperation, and fostering cultural and educational exchanges. Furthermore, it will explore the Organization of Turkic States potential impact on regional stability and security, particularly in light of recent geopolitical shifts in the Eurasian region. The formation of the Organization of Turkic States also poses implications for existing regional structures and partnerships, such as the Turkic Council and the Cooperation Council of Turkic-Speaking States. With a focus on both the opportunities and obstacles that lie ahead, this analysis will provide insight into the evolving dynamics of the Organization of Turkic States and its potential to shape the future of Turkic states. Through a comprehensive review of historical context, current initiatives, and future prospects, this article aims to contribute to a deeper understanding of the Organization of Turkic States and its implications for regional cooperation and development.

ПОЯВЛЕНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ

Джавлон Абдуллаев

Независимый исследователь

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: тюркские государства, региональное сотрудничество, историческое возникновение, экономическая интеграция, культурная динамика, геополитическое значение, устойчивое сотрудничество, политическое сотрудничество.

Аннотация: Создание Организации тюркских государств знаменует собой значительное развитие геополитического ландшафта тюркского мира. Целью данной статьи является представление обзора истории, основополагающих принципов и потенциальных перспектив Организации тюркских государств. Организация тюркских государств была официально создана в 2009 году после подписания Нахчыванского соглашения Азербайджаном, Казахстаном, Кыргызстаном и Турцией, а позже к ней присоединился Узбекистан для развития политического, экономического и культурного сотрудничества между ее государствами-членами. Организация стремится укреплять связи между тюркоязычными странами и продвигать их общие интересы на региональной и глобальной арене. В этой статье будут рассмотрены потенциальные выгоды и проблемы, стоящие перед Организацией тюркских государств, включая ее роль в содействии экономической интеграции, расширении энергетического сотрудничества и содействии культурным и образовательным обменам. Кроме того, будет изучено потенциальное влияние Организации тюркских государств на региональную стабильность и безопасность, особенно в свете недавних геополитических сдвигов в евразийском регионе. Формирование Организации тюркских государств также имеет последствия для существующих региональных структур и партнерств, таких как Тюркский совет и Совет сотрудничества тюркоязычных государств. Сосредоточив внимание как на возможностях, так и на препятствиях, которые ждут впереди, этот анализ даст представление о развивающейся динамике Организации тюркских государств и ее потенциале в формировании будущего тюркских государств. Посредством всестороннего обзора исторического контекста, текущих инициатив и будущих перспектив данная статья призвана способствовать более глубокому пониманию Организации тюркских государств и ее значения для регионального сотрудничества и развития.

KIRISH

Turkiy Davlatlar Tashkilotining tashkil etilishi turkiyabon dunyoning siyosiy, iqtisodiy va madaniy manzarasidagi muhim bosqichdir. Ushbu maqolada Turkiy Davlatlar Tashkilotining tarixiy konteksti, ta'sis tamoyillari va potensial istiqbollari har tomonlama tahlil qilinib, uning mintaqaviy hamkorlik va rivojlanishga ta'siri ko'rib chiqiladi. Turkiy davlatlarning geosiyosiy

dinamikasiga e'tibor qaratgan holda, ushbu maqola Turkiy Davlatlar Tashkilotining rivojlanayotgan tabiati va uning Yevroosiyo mintaqasi uchun oqibatlari haqida kengroq tushuncha berishga intiladi. Ushbu maqolaning dolzarbligi uning turkiy tilli dunyo doirasidagi geosiyosat va hamkorlik sa'y-harakatlari haqidagi ilmiy munozaraga qo'shgan hissasidadir. Ushbu maqola Turkiy Davlatlar Tashkilotining tashkil etilishini shakllantirgan tarixiy, siyosiy va iqtisodiy omillarni o'rganib, turkiy davlatlar o'rtasidagi murakkab munosabatlar tarmog'i va ularning umumiy manfaatlarini yoritishga harakat qiladi. Bundan tashqari, Turkiy Davlatlar Tashkiloti oldida turgan potensial istiqbollar va muammolar mintaqaviy barqarorlik va xavfsizlik, shuningdek, Yevroosiyo landshafti uchun keng ko'lamlı ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolaning ahamiyati Yevroosiyo mintaqasida tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan geosiyosiy dinamika va bu kontekstda turkiy davlatlarning o'zaro bog'liqligi ortib borayotgani bilan ta'kidlanadi. Shunday qilib, Turkiy Davlatlar Tashkilotini chuqur tahlil qilish va uning mintaqaviy hamkorlik, iqtisodiy rivojlanish va madaniy almashinuvga ta'sir ko'rsatish salohiyati mintaqaga qiziqish bildiruvchi siyosatchilar, akademiklar va manfaatdor tomonlar uchun juda muhimdir.

TADQIQOTNING USULLARI

Ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan usullar mavjud adabiyotlarni, rasmiy hujjatlarni va Turkiy Davlatlar Tashkiloti bilan bog'liq siyosiy bayonotlarini har tomonlama ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Turkiy Davlatlar Tashkilotining ahamiyati va istiqbollariga oid asosiy topilmalar va tushunchalarni aniqlash uchun ma'lumotlarni tahlil qilish va sintez qilish amalga oshirildi.

NATIJALAR

Turkiy Davlatlar Tashkilotining paydo bo'lishi va evolyutsiyasi turkiyzabon xalqlarni bog'lab turgan tarixiy va madaniy aloqalarni aks ettiruvchi geosiyosiy landshaftdagi muhim rivojlanishni ko'rsatadi. Turkiy Davlatlar Tashkilotining shakllanishi unga a'zo davlatlar o'rtasidagi umumiy manfaatlar va intilishlarning yaqinlashuvini ifodalaydi, asosiy maqsad har tomonlama hamkorlikni rivojlantirishdir. Tashkilotning tarixiy yo'nalishi turkiy xalqlar o'rtasida birlik va hamjihatlikni targ'ib qilish, shu orqali ularning jamoaviy o'ziga xosligini shakllantirish va jahon miqyosidagi ta'siriga asoslangan. Turkiy Davlatlar Tashkilotining kelib chiqishini Qozog'iston Respublikasining Birinchi Prezidenti Nursulton Nazarboyev tomonidan 2006-yilda ilgari surilgan turkiy tilli davlatlarni birlashtirgan ko'p tomonlama platformaga asos solgan istiqbolli taklifiga borib taqaladi.¹ Bu taklif 2009-yil 3-oktabrda Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashining tashkil etilishini rasmiylashtirgan, keyinchalik Turkiy kengashga aylangan

¹ History of Organization | Türk Devletleri Teşkilatı <https://www.turkicstates.org/en/organizasyon-tarihcesi>

Naxchivan bitimining imzolanishi² bilan yakunlandi. Ushbu hal qiluvchi lahza turkiy davlatlarning birinchi ixtiyoriy ittifoqini yaratishning tarixiy bosqichi bo'lib, mintaqaviy hamkorlik va hamjihatlikni mustahkamlash bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlardan dalolat beradi. Nominal ravishda, Naxchivan kelishuvining muqaddimasi a'zo davlatlarning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomida mustahkamlangan maqsad va tamoyillarga rioya qilish istagini yana bir bor tasdiqlaydi va Turkiy Davlatlar Tashkilotining asosiy maqsadi turkiy tilli davlatlar o'rtasidagi har tomonlama hamkorlikni yanada chuqurlashtirishdan iboratligini shuningdek, mintaqada va butun dunyoda tinchlik va barqarorlikka hissa qo'shishini ta'kidlab o'tadi. A'zo davlatlar o'zlarining demokratik qadriyatlar, inson huquqlari, qonun ustuvorligi va boshqaruv tamoyillariga sodiqligini nominal ravishda tasdiqladilar. Naxchivan kelishuvida Tashkilotning asosiy maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat: tomonlar o'rtasida o'zaro ishonch va do'stlikni mustahkamlash; tashqi siyosat masalalari bo'yicha umumiy pozitsiyalarni ishlab chiqish; xalqaro terrorism, separatizm, ekstremizm va transchegaraviy jinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha harakatlarni muvofiqlashtirish; umumiy manfaatlarga ega bo'lgan barcha sohalarda samarali mintaqaviy va ikki tomonlama hamkorlikka ko'maklashish; savdo va investitsiyalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish; har tomonlama va muvozanatli iqtisodiy o'sishga, ijtimoiy va madaniy rivojlanishga intilish; fan, texnika, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport va turizm sohalarida o'zaro hamkorlikni kengaytirish; ommaviy axborot vositalari va boshqa aloqa vositalarining o'zaro hamkorligini rag'batlantirish; a'zo davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va integratsiyani mustahkamlash; tegishli huquqiy axborot almashish va huquqiy hamkorlikni kengaytirish. Tashkilot evolyutsiyasi bir qator muhim o'zgarishlar, jumladan, 2012-yilda Bishkekda bo'lib o'tgan 2-sammitda uning rasmiy bayrog'ining qabul qilinishi³ bilan tavsiflanadi, bu tashkilot ta'sischi a'zo davlatlarning birligi va umumiy merosi ramzidir. Qolaversa, tashkilotga O'zbekistonning kiritilishi⁴ bilan a'zolikning kengayishi hamda Vengriya⁵ va Turkmanistonga kuzatuvchi maqomi berilgani⁶uning kengroq ishtirok va hamkorlikni rivojlantirish platformasi sifatidagi ahamiyati ortib borayotganini ta'kidladi. Tashkilotning 2021-yilda qayta tuzilishi va uning nomi Turkiy Davlatlar Tashkiloti⁷ deb

² Nakhchivan Agreement <https://turkicstates.org/assets/dokuman/Nahngilizce1.pdf>

³ Flag of the Organization of Turkic States – Wikipedia

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Flag_of_the_Organization_of_Turkic_States

⁴ Umida Hashimova (2019) "Uzbekistan Joins the Turkic Council". The Diplomat. Retrieved from: <https://thediplomat.com/2019/09/uzbekistan-joins-the-turkic-council/>

⁵ Devin Haas (2023) "What is Hungary doing in the Organisation of Turkic States?" Emerging Europe, January 18, 2023. Retrieved from: <https://emerging-europe.com/explainer/explainer-what-is-hungary-doing-in-the-organisation-of-turkic-states/>

⁶ Turkmenistan's new status in Turkic States significant development <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkmenistans-new-status-in-turkic-states-significant-development>

⁷ The Turkic Council renamed to the Organization of Turkic States

<https://turan.az/en/politics/the-turkic-council-renamed-to-the-organization-of-turkic-states>

o'zgartirilishi uning maqsadlarini ilgari surish va institutsional asoslarini yaxshilash bo'yicha yangilangan majburiyatni aks ettiradi. Ushbu rebrending tashkilotning o'ziga xosligi va ta'sirini mustahkamlash yo'lidagi strategik siljishni anglatadi, uning mintaqaviy dinamikani shakllantirish va o'zaro manfaatli masalalar bo'yicha global munozaraga hissa qo'shish potensialini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, Turk dunyosi munisipalitetlari ittifoqining keng qamrovli tuzilmasi Turkiy Davlatlar Tashkilotining muhim jihatini ifodalaydi, mahalliy darajada hamkorlikni osonlashtiradi, davlatlarda va mintaqalarda xalqlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi. Shimoliy Kipr Turkiy Davlatlar Tashkilotiga 2022-yilda kuzatuvchi a'zosi sifatida qo'shilishi⁸ tashkilotning o'z doirasidagi inklyuzivlik va vakillikni rivojlantirishdagi ta'sir doirasi va ahamiyati kengayib borayotganini yana bir bor ta'kidlaydi. Turkiy Davlatlar Tashkiloti a'zo mamlakatlarini siyosiy muloqot, texnik hamkorlik va qo'shma harakatlar uchun birlashtiradigan turli yuqori darajadagi organlar⁹ mavjud; masalan, Davlat rahbarlari kengashi, Tashqi ishlar vazirlari kengashi, Oliy mansabdor shaxslar qo'mitasi va bir qancha sohaviy vazirlar konferensiyalari. Turkiy Davlatlar Tashkilotining asosiy qaror qabul qiluvchi organi Davlat rahbarlari kengashi bo'lib, unga amaldagi raislikni qabul qilgan davlat raislik qiladi. Tashqi ishlar vazirlari kengashi faoliyat va moliyaviy masalalarni nazorat qiladi, Oliy mansabdor shaxslar qo'mitasi esa ishni muvofiqlashtiradi va Tashqi ishlar vazirlari kengashi tomonidan qabul qilinishi va Davlat rahbarlari kengashi tomonidan tasdiqlash uchun hujjatlar loyihalarini tasdiqlaydi. Shuningdek, tuzilmasi va ta'siri mustahkamlangan va doimiy faoliyat yurituvchi maslahat muassasasi vazifasini o'z zimmasiga olgan Oqsoqollar kengashi ham mavjud. Turkiy Davlatlar Tashkilotining paydo bo'lishi va evolyutsiyasi a'zo davlatlarning siyosiy va iqtisodiy manzarasiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, ularning umumiy tarixiy va madaniy aloqalarini aks ettirdi. Quyida Turkiy Davlatlar Tashkilotining hozirgi siyosiy va iqtisodiy manzarasi, jumladan, unga a'zo davlatlarning individual kuchli va zaif tomonlari haqida umumiy ma'lumot beramiz.

Siyosiy manzara: Turkiy Davlatlar Tashkilotining siyosiy landshafti unga a'zo davlatlar o'rtasida hamkorlik, muloqot va o'zaro tushunishni rivojlantirishga sodiqlik bilan tavsiflanadi. Tashkilot mintaqada tinchlik, barqarorlik va xavfsizlikni rag'batlantirish, yuqori darajadagi siyosiy hamkorlikni ta'minlash uchun platforma bo'lib xizmat qiladi. Turkiy Davlatlar Tashkiloti terrorizmga qarshi kurash, mojarolarni hal qilish va tabiiy ofatlarni boshqarish kabi sohalarda umumiy muammolarni hal qilish, ilg'or tajriba almashish va sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish uchun yetakchilar uchun forum yaratdi. *Qozog'iston* Turkiy Davlatlar Tashkilotining ta'sischi a'zolaridan biri sifatida siyosiy muloqot va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol

⁸ Gozde Bayar. (2022) "Turkish Republic of Northern Cyprus admitted to Organization of Turkic States as observer" Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-republic-of-northern-cyprus-admitted-to-organization-of-turkic-states-as-observer/2735208>

⁹ Organization Chart of OTS <https://turkicstates.org/en/organizasyon-semasi>

o'ynadi. Qozog'iston o'zining strategik joylashuvi va diplomatik aloqalari bilan Turkiy Davlatlar Tashkilotining siyosiy dinamikasini shakllantirishda asosiy o'yinchi sifatida namoyon bo'ldi. Mamlakatning ko'p tomonlama munosabatlarga e'tibor qaratilishi va xalqaro hamkorlar bilan konstruktiv hamkorlik qilishi tashkilotning siyosiy ta'sirini kuchaytirishga xizmat qildi. *Ozarbayjonning* Turkiy Davlatlar Tashkilotidagi faol ishtiroki, ayniqsa, energetika diplomatiyasi va infratuzilmani rivojlantirish kontekstida mintaqaviy aktor sifatidagi mavqeini mustahkamladi. Mamlakatning energiya resurslarining tranzit markazi sifatidagi strategik ahamiyati tashkilot ichidagi ta'sirini kuchaytirib, strategik hamkorlik va sarmoyaviy imkoniyatlarni amalga oshirish imkonini berdi. *Turkiyaning* geosiyosiy ahamiyati va boshqa turkiy davlatlar bilan tarixiy aloqalari uni Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasida hal qiluvchi o'yinchi sifatida joylashtirdi. Turkiyaning iqtisodiy dinamizmi, harbiy salohiyati va diplomatik aloqalari tashkilotning siyosiy kun tartibi va mintaqaviy tashabbuslarini shakllantirishga yordam berdi. Bundan tashqari, Turkiyaning xavfsizlik muammolarini hal qilish va madaniy almashinuvni rivojlantirishdagi faol ishtiroki Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi yetakchilik rolini kuchaytirdi. *O'zbekistonning* Turkiy Davlatlar Tashkilotiga qo'shilishi tashkilotning siyosiy imkoniyatlarini kengaytirib, hamkorlikning yangi ko'rinishini olib keldi. O'zbekistonning mintaqaviy integratsiya va iqtisodiy islohotlarga sodiqligi tashkilotning siyosiy muloqot va hamkorlikni rivojlantirish borasidagi sa'y-harakatlariga jadallik qo'shdi. Turkiy Davlatlar Tashkiloti *siyosiy landshaftidagi zaif tomonlarga* a'zo davlatlar o'rtasidagi turli xil tashqi siyosat ustuvorliklari, tarixiy keskinliklar va hal etilmagan mojarolar kiradi. Tashkilot mintaqaviy xavfsizlik va iqtisodiy hamkorlik bo'yicha yagona yondashuvni shakllantirishga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan ayrim geosiyosiy masalalar bo'yicha a'zo davlatlarning pozitsiyalarini moslashtirishda muammolarga duch kelmoqda. Bundan tashqari, a'zo davlatlar ichidagi ichki siyosiy dinamika ularning Turkiy Davlatlar Tashkiloti maqsadlariga sodiqlik darajasiga, tashkilotning umumiy samaradorligiga ta'sir qilishi mumkin.

Iqtisodiy manzara: Turkiy Davlatlar Tashkilotining iqtisodiy manzarasi a'zo davlatlar o'rtasida savdo, investitsiyalar va aloqalarni kuchaytirish bo'yicha umumiy qarashlar bilan ajralib turadi. Tashkilot turli sohalarda iqtisodiy o'sishni, barqaror rivojlanishni va innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun o'zining jamoaviy resurslari va salohiyatidan foydalanishni maqsad qilgan. *Qozog'istonning* kuchli iqtisodiyoti, boy tabiiy resurslari va strategik infratuzilma loyihalari uni Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasida iqtisodiy kuchga aylantirdi. Mamlakatda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va innovatsiyalarni rag'batlantirishga alohida e'tibor qaratilayotgani uning iqtisodiy barqarorligi va investitsiyalar uchun jozibadorligiga xizmat qildi. *Ozarbayjonning* energiya resurslari, xususan, muhim neft va gaz

zaxiralari iqtisodiy o'sish va mintaqaviy energiya xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynadi. Mamlakatning qishloq xo'jaligi, sanoat, qurilish, savdo va xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirish va eksport bozorlarini kengaytirishga qaratilayotgani uning Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi iqtisodiy ta'sirini kuchaytirdi. *Turkiyaning* dinamik iqtisodiyoti, sanoat bazasi va Yevropa va Osiyo chorrahasida joylashgan strategik joylashuvi uni Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi iqtisodiy hamkorlikning asosiy omiliga aylantirdi. Turkiyaning Boku-Tbilisi-Kars temir yo'li va Trans-Anadolu tabiiy gaz quvuri (TANAP) kabi ulkan infratuzilma loyihalari mintaqaviy aloqa va savdo aloqalarini kuchaytirdi. *O'zbekistonda* amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, jumladan, liberallashtirish choralari va investitsiyalarni rag'batlantirish uni Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasida savdo va investitsiyalar uchun katta salohiyatga ega rivojlanayotgan bozor sifatida joylashtirdi. Mamlakatda eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish va xorijiy sarmoyalarni jalb etishga qaratilayotgan e'tibor iqtisodiy hamkorlik uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Turkiy Davlatlar Tashkilotining *iqtisodiy landshaftidagi zaif tomonlarga* a'zo davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanishdagi nomutanosiblik, infratuzilmadagi kamchiliklar va tartibga soluvchi to'siqlar kiradi. Ba'zi a'zo davlatlar kuchli iqtisodiyoti va ilg'or infratuzilmasi bilan faxrlansa-da, boshqalari bozorlarga kirish, texnologik imkoniyatlar va institutsional asoslar bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Ushbu nomutanosibliklar uzluksiz iqtisodiy integratsiyaga to'sqinlik qilishi va a'zo davlatlar o'rtasidagi rivojlanish farqini bartaraf etish uchun birgalikdagi sa'y-harakatlarni talab qilishi mumkin.

Turkiy Davlatlar Tashkilotining paydo bo'lishi turkiy davlatlar o'rtasida integratsiya va hamkorlikni yanada rivojlantirish uchun ham potensial muammolarni, ham imkoniyatlarni taqdim etadi. Asosiy muammolardan biri a'zo davlatlar o'rtasidagi siyosiy tizimlar, iqtisodiy rivojlanish va madaniy kelib chiqishi jihatidan xilma-xillikdir. Bu xilma-xillik turli xil ustuvorliklar va manfaatlarga olib kelishi mumkin, bu esa muayyan masalalarda konsensusga erishishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, ba'zi a'zo davlatlar o'rtasidagi tarixiy keskinliklar va hududiy nizolar chuqurroq integratsiyaga erishishga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bilan birga, tashkilot doirasida hamkorlikni kengaytirish uchun katta imkoniyatlar ham mavjud. Turkiy davlatlar o'rtasidagi umumiy til va madaniy aloqalar savdo, sarmoya va madaniy almashinuv kabi turli sohalaridagi hamkorlik uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ushbu umumiy jihatlardan foydalangan holda, a'zo davlatlar umumiy muammolarni hal qilish va umumiy maqsadlarga erishish uchun birgalikda ishlashlari mumkin. Bundan tashqari, tashkilot a'zo davlatlar o'rtasida muloqot va ishonchni mustahkamlash uchun platforma bo'lib xizmat qilishi mumkin, bu esa mintaqada barqarorlik va hamkorlikni rag'batlantirish uchun zarurdir. Turkiy

davlatlar tashkilotining mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikka ta'siri, ayniqsa, mintaqadagi geosiyosiy dinamika va tashqi ta'sirlar nuqtai nazaridan muhim. Tashkilot a'zo davlatlar o'rtasida xavfsizlik bo'yicha hamkorlikni kuchaytirish, jumladan terrorizm, separatizm va transchegaraviy jinoyatlarga qarshi birgalikdagi sa'y-harakatlarni kuchaytirish salohiyatiga ega. Turkiy davlatlar ushbu sohalarda o'z harakatlarini muvofiqlashtirib, mintaqada barqarorlikni mustahkamlashga hissa qo'shishi va tashqi tahdidlarga samaraliroq qarshi turishi mumkin. Shu bilan birga, yirik davlatlar va xalqaro tashkilotlarning tashqi ta'sirlari Turkiy Davlatlar Tashkiloti ichidagi dinamikani shakllantirishi mumkin. A'zo davlatlar hamkorligi o'zlarining umumiy manfaatlari va maqsadlariga yo'naltirilganligini ta'minlash uchun ushbu tashqi bosimlarni ehtiyotkorlik bilan boshqarishi kerak. Tashqi manfaatdor tomonlar manfaatlarini a'zo davlatlarning avtonomiyasi va suvereniteti bilan muvozanatlash tashkilotning olg'a siljishi uchun asosiy muammo bo'ladi. Qo'shma loyiha va tashabbuslar nuqtai nazaridan Turkiy Davlatlar Tashkiloti energetika, infratuzilma va madaniy almashinuv kabi sohalarda hamkorlik qilish uchun salmoqli salohiyatga ega. Ayniqsa, energetika sohasidagi hamkorlik a'zo davlatlar o'rtasida iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish va barqaror rivojlanishga ko'maklashish uchun katta va'dalar beradi. Turkiy Davlatlar Tashkiloti energiya resurslari va infratuzilma loyihalarini birgalikda ishlab chiqish orqali o'zlarining energiya xavfsizligini mustahkamlashlari va iqtisodiy o'sishlarini oshirishlari mumkin. Infratuzilmani rivojlantirish Turkiy Davlatlar Tashkiloti yaqin hamkorlikdan manfaat ko'rishi mumkin bo'lgan yana bir sohadir. Transport tarmoqlari, telekommunikatsiya tizimlari va boshqa muhim infratuzilma loyihalariga sarmoya kiritib, a'zo davlatlar mintaqa ichidagi aloqani yaxshilashi va savdo va sarmoya oqimini osonlashtirishi mumkin. Bu, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va turkiy davlatlar o'rtasida hamkorlik uchun yangi imkoniyatlar yaratishga xizmat qilishi mumkin. Madaniy almashinuv ham turkiy davlatlar o'rtasida o'zaro tushunish va hamkorlikni rivojlantirishning muhim yo'li hisoblanadi. Madaniy meros, til o'rganish va akademik almashinuvni targ'ib qiluvchi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash orqali a'zo davlatlar o'z aloqalarini chuqurlashtirishi va umumiy o'ziga xoslik tuyg'usini rivojlantirishi mumkin. Ushbu madaniy diplomatiya turkiy davlatlar o'rtasida ishonch va xayrixohlikni mustahkamlashga yordam berib, boshqa sohalarda ham yaqin hamkorlik uchun zamin yaratishi mumkin.

MUHOKAMA

Turkiy Davlatlar Tashkilotining paydo bo'lishi va istiqbollari a'zo davlatlarga iqtisodiy o'sish, infratuzilmani rivojlantirish, raqamli innovatsiyalar va madaniy almashinuv nuqtai nazaridan sezilarli foyda keltirishi mumkin bo'lgan istiqbolli hamkorlik yo'nalishlarini ochdi. 8-

sammitda qabul qilingan “Turkiy dunyo nigohi – 2040”¹⁰ strategik hujjatida tashkilotning asosiy ustuvor yo‘nalishlari belgilab, iqtisodiy integratsiya orqali farovon jamiyatlar yaratish muhimligi ta’kidlangan. Turkiy Davlatlar Tashkilotini o‘z maqsadlariga erishish va turkiy davlatlar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlashga undaydigan turli sohalarda hamkorlik qilish uchun zamin yaratadi. Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi hamkorlikning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bu iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va o‘zaro savdo hajmidir. Iqtisodiy rivojlanish mintaqadagi farovonlik va barqarorlikning asosiy omili bo‘lib, a‘zo davlatlar o‘rtasida iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish umumiy maqsadlarga erishish uchun juda muhimdir. Qo‘shma loyihalarni amalga oshirish, infratuzilmani yaxshilash va taklif etilayotgan Investitsiya jang‘armasi va Taraqqiyot banki kabi tashabbuslar orqali investitsiyalarni muvofiqlashtirish iqtisodiy o‘sishni oshirishga yordam beradi va Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasida savdo va investitsiyalar uchun yanada qulay muhit yaratadi. Transport-logistika infratuzilmasini takomillashtirish Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi hamkorlikning yana bir muhim jihati hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar orqali transport va tranzit tartib-qoidalarini soddalashtirish aloqani kuchaytirishi va a‘zo davlatlar o‘rtasidagi savdoni osonlashtirishi mumkin. Raqamli transport yo‘laklarini rivojlantirish, raqamli texnik tartibga solish va temir yo‘l transportini raqamlashtirish aloqalarni sezilarli darajada mustahkamlashi va mintaqa ichidagi savdo-iqtisodiy munosabatlarni yanada rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Kaspiy dengizi orqali Sharq-G‘arb koridorlari (East-West corridors) kabi tashabbuslar orqali savdodagi iqtisodiy to‘siqlarni bartaraf etish va “Turkiy koridor”ni bosqichma-bosqich amalga oshirish Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi aloqa va savdo imkoniyatlarini yanada oshirishi mumkin. Raqamli transformatsiya Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasida rivojlanishning ustuvor yo‘nalishi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bugungi raqamli asrda texnologiyalardan foydalanish innovatsiyalar, samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. “Turkiy dunyo nigohi – 2040” strategik hujjatida telekommunikatsiya infratuzilmasini yaxshilash va mintaqa ichidagi aloqani kuchaytirish uchun mintaqalararo raqamli aloqalarni yo‘lga qo‘yish muhimligi ta’kidlangan. Sun‘iy intellekt texnologiyalari transportni boshqarishdan tortib logistika va jamoat tartibigacha bo‘lgan turli muammolarni hal qilish uchun ham katta imkoniyatlarga ega. Raqamli transformatsiyaga e‘tibor qaratgan holda, Turkiy Davlatlar Tashkiloti iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash, boshqaruvni yaxshilash va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash uchun texnologiya kuchidan foydalanishi mumkin. Madaniy va gumanitar aloqalar Turkiy Davlatlar Tashkilotiga a‘zo davlatlar o‘rtasida birdamlik va tushunishni mustahkamlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ularning umumiy tarixiy ildizlarini hisobga olgan

¹⁰ Turkic World Vision – 2040

<https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>

holda, madaniy-ma'rifiy sohalardagi hamkorlikni kengaytirish turkiy xalqlar o'rtasidagi rishtalarni mustahkamlashi mumkin. Ta'lim va ilmiy muassasalar o'rtasidagi hamkorlik, akademik almashinuv dasturlari va qo'shma madaniy tadbirlar o'zaro tushunish va bir-birining merosini qadrlashga yordam beradi. Turkiy xalqlar madaniyati va san'atini birgalikda rivojlantirish tashkiloti (TURKSOY) kabi tashkilotlar madaniy almashinuvni yo'lga qo'yish va turkiy xalqlarning boy madaniy merosini asrab-avaylashda muhim rol o'ynaydi. Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasidagi hamkorlikning istiqbolli yo'nalishlari a'zo davlatlar uchun iqtisodiy integratsiyani, infratuzilmani rivojlantirish, raqamli innovatsiyalar va madaniy almashinuvni kuchaytirish uchun muhim imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratish orqali Turkiy Davlatlar Tashkiloti turkiy dunyoda farovonlik, aloqadorlik va birlik haqidagi tasavvuriga erishish yo'lida ishlashi mumkin. Ushbu sohalarda davomli hamkorlik va muvofiqlashtirish tashkilotning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish hamda turkiy davlatlar o'rtasida umumiy manfaatlar va maqsadlarni ilgari surish uchun zarur bo'ladi. A'zo davlatlar ushbu sohalardagi hamkorlikni chuqurlashtirishda davom etar ekan, ular Turkiy Davlatlar Tashkiloti doirasida barqaror rivojlanish, o'zaro farovonlik va mintaqaviy barqarorlik uchun yanada mustahkam poydevor yaratishlari mumkin. Turkiy Davlatlar Tashkiloti turkiy jamiyatlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlash va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashish uchun katta salohiyatga ega. Institutsional asoslarni yaratish, siyosatni muvofiqlashtirishni kuchaytirish va qo'shma tashabbuslarni boshlash orqali Turkiy davlatlar umumiy maqsadlarni amalga oshirishi, madaniy aloqalarni mustahkamlashi va jahon hamjamiyatiga hissa qo'shishi mumkin.

Institutsional asoslar: Turkiy davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish uchun doimiy kotibiyat yoki tashkilotni ishlab chiqish; muntazam uchrashuvlar, axborot almashish va qarorlar qabul qilish jarayonlari mexanizmlarini yaratish; ta'lim, savdo, madaniy almashinuv va xavfsizlik sohasidagi hamkorlik kabi muhim sohalarga e'tibor qaratadigan ixtisoslashtirilgan qo'mitalar yaratish. *Siyosatni muvofiqlashtirish:* savdo, xavfsizlik, atrof-muhitni muhofaza qilish va madaniyatni muhofaza qilish kabi asosiy masalalar bo'yicha siyosatni muvofiqlashtirishni kuchaytirish; oliy darajadagi sammitlar, vazirlar uchrashuvlari va ishchi guruhlar orqali muloqot va konsensusga erishishga yordam berish; umumiy muammolar va imkoniyatlarni hal qilish uchun birgalikda siyosat ishlab chiqish va amalga oshirish mexanizmlarini yaratish. *Qo'shma tashabbuslar:* infratuzilmani rivojlantirish, energetika sohasidagi hamkorlik, ilmiy tadqiqotlar kabi tomonlarni qiziqtirgan sohalarda qo'shma loyihalarni yo'lga qo'yish; turkiy jamiyatlar o'rtasida o'zaro tushunish va hamkorlikni rivojlantirish uchun talabalar almashinuvi, akademik hamkorlik va madaniy dasturlarni amalga oshirishga ko'maklashish; mintaqaviy tahdidlarni

bartaraf etish, terrorizmga qarshi kurashish va chegara xavfsizligini kuchaytirish bo'yicha qo'shma xavfsizlik tashabbuslarini amalga oshirish.

Kengroq xalqaro hamjamiyat uchun ahamiyati. *Mintaqaviy barqarorlik:* Turkiy davlatlar o'rtasidagi hamkorlikning kengaytirilishi muloqotni rivojlantirish, mojarolarni tinch yo'l bilan hal qilish va xavfsizlik sohasida hamkorlikni rivojlantirish orqali mintaqaviy barqarorlikka hissa qo'shadi. Barqaror va tinch turkiy mintaqa mintaqadagi keskinlikni pasaytirish orqali qo'shni davlatlar va xalqaro hamjamiyatga foyda keltiradi. *Iqtisodiy o'sish:* Turkiy davlatlar o'rtasidagi yaqin aloqalar va qo'shma tashabbuslar iqtisodiy o'sish, savdoni kengaytirish va sarmoyaviy hamkorlik uchun imkoniyatlar yaratadi. Bu nafaqat turkiy jamoalarga foyda keltiradi, balki xalqaro hamkorlar uchun yangi biznes imkoniyatlarini ochib, global iqtisodiy taraqqiyotga hissa qo'shadi. *Madaniy almashinuv:* Turkiy davlatlar tashkiloti doirasidagi madaniy tashabbuslar va dasturlar madaniy xilma-xillikni, o'zaro tushunishni va xalqlar o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy almashuv va qadrlashni rivojlantirish orqali turkiy davlatlar global madaniy muloqotga hissa qo'shadi, xalqaro hamjamiyatni turli nuqtai nazar va an'analar bilan boyitadi. *Xavfsizlik sohasida hamkorlik:* Turkiy davlatlar o'rtasida xavfsizlik bo'yicha qo'shma tashabbuslar va hamkorlik mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlaydi, terrorizmga va transmilliy tahdidlarga qarshi kurashadi. Turkiy davlatlar xavfsizlik muammolari bo'yicha birgalikda harakat qilish orqali tinchlik va barqarorlikni saqlash, barcha xalqlar uchun xavfsizroq muhitni ta'minlash bo'yicha global sa'y-harakatlarga hissa qo'shadi. *Ko'p tomonlama hamkorlik:* Turkiy davlatlar tashkiloti iqlim o'zgarishi, atrof-muhitni muhofaza qilish va gumanitar inqirozlar kabi umumiy muammolar bo'yicha ko'p tomonlama ishtirok etish va hamkorlik qilish uchun platforma yaratadi. Tashkilot doirasida hamkorlik qilish orqali turkiy davlatlar o'z ovozlari kuchaytirishi va xalqaro hamjamiyatga taalluqli muhim masalalar bo'yicha global qarorlar qabul qilinishiga ta'sir o'tkazishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, turkiy davlatlar tashkiloti a'zo davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va hamkorlikni kuchaytirish salohiyatiga ega bo'lib, zamonaviy dunyoda muhim rivojlanishdir. Tadqiqotlarimiz orqali biz ushbu tashkilotning ahamiyatini va uning kelajak istiqbollari ta'kidlaydigan bir nechta asosiy topilmalar va tushunchalarni aniqladik. Eng avvalo, Turkiy Davlatlar Tashkiloti turkiy tilli xalqlar o'rtasida madaniy, iqtisodiy va siyosiy aloqalarni rivojlantirish uchun platforma vazifasini o'taydi. Bu mintaqaviy barqarorlik va xavfsizlikni mustahkamlash, shuningdek, a'zo davlatlar o'rtasida o'zaro tushunish va hurmatni kuchaytirish salohiyatiga ega. Savdo, ta'lim va xavfsizlik kabi sohalarda yaqin hamkorlikni rivojlantirish orqali turkiy davlatlar tashkiloti a'zolarining iqtisodiy rivojlanishi va farovonligiga hissa

qo'shishi mumkin. Qolaversa, bizning tahlilimiz turkiy davlatlar o'rtasidagi kelajakdagi rivojlanish va hamkorlik imkoniyatlarini ko'rsatadi. Global siyosiy manzara rivojlanishda davom etar ekan, umumiy muammolarni hal qilish va umumiy manfaatlarni ilgari surishda mintaqaviy hamkorlikning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Turkiy Davlatlar Tashkiloti a'zo davlatlar uchun terrorizm, ekstremizm va iqlim o'zgarishi kabi o'zaro manfaatli masalalarda hamkorlik qilish uchun qimmatli asos yaratadi. Oldinga nazar tashlaydigan bo'lsak, Turkiy Davlatlar Tashkilotining samaradorligi va ta'sirini oshirish uchun bir qancha imkoniyatlar mavjud. Siyosatchilar va manfaatdor tomonlar institutsional mexanizmlarni mustahkamlash, a'zo davlatlar o'rtasida aloqa va muvofiqlashtirishni kuchaytirish hamda davlatlar o'rtasida kengroq almashinuvni rag'batlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bu sohalarga sarmoya kiritish orqali Turkiy Davlatlar Tashkiloti o'zining mushtarak maqsad va vazifalarini yanada yaxshiroq amalga oshirishi, mintaqa tinchligi, barqarorligi va farovonligiga hissa qo'shishi mumkin. Ushbu xulosalardan kelib chiqib, biz turkiy davlatlarni tashkil etishda ishtirok etuvchi siyosatchilar va manfaatdor tomonlarga quyidagi tavsiyalarni beramiz:

1. Institutsional salohiyatni oshirish: a'zo davlatlar Turkiy Kengashning tashkiliy tuzilmasi va faoliyatini mustahkamlash, mintaqaviy muammolarni samarali hal qilish uchun zarur resurslar va imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlash bo'yicha birgalikda harakat qilishlari kerak.

2. Kengroq iqtisodiy integratsiyani rag'batlantirish: siyosatchilar turkiy davlatlar o'rtasida savdo va sarmoyani rivojlantirish, shuningdek, aloqa va iqtisodiy hamkorlikni kuchaytiruvchi infratuzilma loyihalarini rivojlantirishga ko'maklashish sa'y-harakatlariga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.

3. Madaniy almashinuv va muloqotni rag'batlantirish: manfaatdor tomonlar turkiy zamonaviy xalqlar o'rtasida madaniy almashinuv va muloqotni rivojlantirish, turli jamoalar o'rtasida kengroq tushunish va hamkorlikni rivojlantirish tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashlari kerak.

4. Umumiy xavfsizlik muammolarini hal qilish: a'zo davlatlar kengaytirilgan razvedka ma'lumotlari almashinuvi, qo'shma harbiy mashqlar va muvofiqlashtirilgan aksilterror harakatlar orqali terrorizm va ekstremizm kabi umumiy xavfsizlik muammolarini hal qilishda hamkorlik qilishi kerak.

Ushbu tavsiyalarni hayotga tatbiq etish va tadqiqotimiz natijasida olingan g'oyalarga tayanish orqali Turkiy Davlatlar Tashkiloti mintaqaviy hamkorlik uchun dinamik va samarali platforma sifatida o'zining to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishi mumkin. Biz kelajakka nazar tashlar ekanmiz, turkiy davlatlar o'rtasida birdamlik va sheriklikni kuchaytirish istiqbollari va bu kengroq xalqaro hamjamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishiga optimistik qaraymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Devin Haas (2023) "What is Hungary doing in the Organisation of Turkic States?" Emerging Europe, January 18, 2023. Retrieved from: <https://emerging-europe.com/explainer/explainer-what-is-hungary-doing-in-the-organisation-of-turkic-states/>
2. Flag of the Organization of Turkic States – Wikipedia
https://en.m.wikipedia.org/wiki/Flag_of_the_Organization_of_Turkic_States
3. Gozde Bayar. (2022) "Turkish Republic of Northern Cyprus admitted to Organization of Turkic States as observer" Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkish-republic-of-northern-cyprus-admitted-to-organization-of-turkic-states-as-observer/2735208>
4. History of Organization | Türk Devletleri Teşkilatı <https://www.turkicstates.org/en/organizasyon-tarihcesi>
5. Nakhchivan Agreement <https://turkicstates.org/assets/dokuman/Nahngilizce1.pdf>
6. Organization Chart of OTS <https://turkicstates.org/en/organizasyon-semasi>
7. The Turkic Council renamed to the Organization of Turkic States <https://turan.az/en/politics/the-turkic-council-renamed-to-the-organization-of-turkic-states>
8. Turkic World Vision – 2040 <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>
9. Turkmenistan's new status in Turkic States significant development
<https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkmenistans-new-status-in-turkic-states-significant-development>
10. Umida Hashimova (2019) "Uzbekistan Joins the Turkic Council". The Diplomat. Retrieved from: <https://thediplomat.com/2019/09/uzbekistan-joins-the-turkic-council/>